

Ярослав КРАВЧЕНКО, Yaroslav KRAVCHENKO

Львівська національна академія мистецтв, Україна

Lviv National Academy of Arts, Ukraine

ORCID: 0000-0002-5014-5262

e-mail: yar_kravchenko@ukr.net

Софія Сегно – нездійснене кохання і нерозкрита творчість учениці Михайла Бойчука паризького періоду

**Sophia Segno – Unfulfilled Love and Unrevealed Creativity
of Mykhailo Boychuk's Student of the Paris Period**

Abstract

The article is devoted to the work of a rather unknown Polish artist and a student of Mykhailo Boychuk of the Paris period, Sofia Segno. The works of the artist of a religious and secular nature, executed in the manner of Mykhailo Boychuk's Neo-Byzantine style in the technique of tempera, were known in the French artistic environment of the 1909–1910 period. However, the work of Sofia Segno was forgotten...

Keywords: Neo-Byzantine style, Boychukism, tempera painting.

Стаття присвячена творчості маловідомої польської художниці, учениці Михайла Бойчука паризького періоду, Софії Сегно. Роботи художниці світського та релігійного характеру, виконані в манері бойчуківського „неовізантизму” в техніці ясної темпері, були відомі в французькому мистецькому середовищі 1909–1910 років. Однак творчість Софії Сегно призабулася...

Ключові слова: неовізантизм, бойчукізм, темперне малярство

Донька відомого петербурзького інженера-промисловця, „що обертався у сферах плутократії”, Софія Сегно народилася 1890 року в заможній аристократичній родині польського походження. Початкову гуманітарну освіту Софія отримала від домашніх учителів та у приватній гімназії. Її захоплення живописом родичі сприйняли як чергову забаганку розпещеної панянки. У Школі Товариства заохочення мистецтв шістнадцятилітня Софія познайомилася із Софією Налепінською та Софією Бодуен де Куртене, котрі разом відвіду-

вали уроки модного петербурзького художника-імпресіоніста – професора Яна Цюнглінського, „бути в майстерні (якого) означало бути на межі усіх сучасних знань і понять в мистецтві, як за кордоном, так і у нас”¹.

Разом вони вирішили продовжити навчання в Європі. Попри певні фінансові труднощі, „дівчата вперлись і поїхали всі троє на студії” – спочатку до Мюнхена, у художньо-промислову школу В. Дебшіца та Академії професора Гейднера, де навчалась в майстерні Ш. Холлоші, а потім – до Парижу. Як згадувала пізніше молодша сестра Софії Налепінської – Ганна Налепінська-Печарковська, – це був доволі сміливий учинок емансипованих панночок „в ту добродетельную епоху, полную предрассудков”².

Магічне слово „Париж” для більшості вихідців зі Східної Європи набувало абрисів реального міста з прибуттям на Північний чи Східний вокзали столиці. На правому березі Сени, на північ від Великих бульварів, розташована дільниця Монмартр (Гора страждань), облюбована богемним літературно-мистецьким людом. Саме тут в останній третині XIX століття розташовувалися помешкання та ательє (майстерні) богемного імпресіоністичного середовища. Біля підніжжя Гори Страждань місцеву та приїжджу мистецьку молодь вабили і зваблювали своїми кафе та кабареками площа Пігаль, знамениті Мулен Руж та Мулен де ля Галет. З початком XX століття Монмартр почав поступатись дешевшому для винаймання помешкань та мистецьких ательє району Монпарнас, що розбудовувався на лівому березі Сени поруч з Люксембургським садом, Сорбонною і студентським Латинським кварталом.

„Три Софії” поселяються у мебльованих кімнатах третього поверху будинку № 9 по вулиці Кампань Прем’єр (Campagne Premiere), де мешкали художники та поети новопритулої богемі...

Як пише дослідниця українсько-французького мистецького середовища поч. XX ст. д-р Віта Сусак, ще однією адресою на Монпарнасі, яка дивує зараз щільністю знаменитостей серед її мешканців, був будинок по вулиці Кампань Прем’єр, 9. Дім, де згодом виникне школа „Відновлення візантійського мистецтва” („Renovation Byzantine”) Михайла Бойчука, постав за проектом архітектора Таберле з матеріалів, які залишилися після демонтажу павільйонів Всесвітньої виставки 1889 року. Назовні він має типовий шестиповерховий фасад із мансардами, а на подвір’ї розмістилася триповерхова анфілада майстерень із великими скляними вікнами. Тут у період 1900–1910 років жили Дж. де Кіріко, Райне Марія Рільке, А. Дерен і Ж. Брак, Л. Готліб і Я. Рубчак, пізніше Мак Рей, Луї Арагон, Ельза Тріоле. У 1902 році поселився один з перших стипендіатів митрополита Андрея Шептицького – Модест Сосенко.

¹ М. Гурунович, *Петербургский живописец с сердцем Шопена* [в:] *Наше наследие*, Москва 2008, с. 14.

² Д. Горбачов, *Листи-спогади Ганни Печарковської про Бойчука і бойчукістів* [в:] „Київська старовина”, Київ, № 6, 1999, с. 137.

1907 року приїхав з Одеси В. Іздебський – організатор двох знаменитих міжнародних Салонів. Меморіальна дошка засвідчує деякі з цих імен³.

...Навпроти – двері в двері – поселилися художники-українці Михайло Бойчук, Лев Крамаренко та Андрій Таран (останні невдовзі перебралися в інше помешкання).

Знайомство молодих художниць – трьох Софій – із М. Бойчуком та художником-реставратором М. Касперовичем відбулося в приватній Академії Рансон у майстерні „набіта” Поля Серюз’є, де, на відміну від академічної „класики”, вивчали мистецтво архаїки та бретонського „наїву”, що й об’єднало зацікавлення молодих людей.

Тут, на Монпарнасі, у помешканні-майстерні на Кампань Прем’єр, 9, Михайло Бойчук і організовує групу „Renovation Bizantine” („Відродження візантійського мистецтва”) молодих мистців українського й польського походження, які взялись за вивчення темперного іконопису та фрескового малярства. Членами групи стали Микола Касперович, Софія Сегно, Софія Бодуен де Куртене, Софія Налепінська, Гелена Шрамм, Яніна Леваковська, Євген Бачинський, Йосип Пеленський та Тадеуш Налепінський⁴.

Велику роль у зміцненні стосунків цих творчих особистостей відіграв брат Софії Налепінської – Тадеуш, молодий поет, для якого Бойчук виконав обкладинку першої збірки поезій *Хрест*, виданої у Кракові 1910 року⁵.

Так зібрався гурток молодих людей, свято закоханих у свого Вчителя. Тут власноручно виготовляли рами та підрамники для полотен, липові дошки для іконопису, виробляли різні типи ґрунтів і золотили тло левкасів. За стародавніми рецептами (їхні складники сам Бойчук вишукував у стародруках і нотатках італійських майстрів) виварювали фарби з рослинних екстрактів з часниковим соком, розтирали глиняні пігменти для фарб, технологія виготовлення яких була давно забута. Тут малювали не лише станкові твори, а й освоювали техніки мозаїки та стінних розписів „al fresco” і „al secco”.

Помешкання перетворилося на велику робітню, де на взірць проторенесансних майстрів разом училися і працювали молоді спудеї. Вечорами смакували молоде ігристе виноградне вино, Михайло Бойчук грав на бандурі, і всі разом співали українських пісень, серед яких найулюбленішими були *Ой у полі три криниченьки...*, *Ой летіла горлиця через гай...*. І звичайно на таких „вечорницях” М. Бойчук звернув увагу на талановиту й дуже красиву ученицю – Софію Сегно, намагаючись її „українізувати”. З ініціативи М. Бойчука молода мисткиня вивчає пам’ятки українського іконопису, разом із М. Касперовичем „пречудовим контральто” співає в хорі Української Громади в Парижі⁶.

³ В. Сусак, *Українські мистці Парижа. 1900–1939*, Київ 2010, с. 30.

⁴ Я. Кравченко, *Школа Михайла Бойчука. Тридцять сім імен*, Київ 2010, с. 16–17.

⁵ Михайло Бойчук. Альбом-каталог збережених творів, автор вступної статті Я. Кравченко, Київ 2010, с. 30–31.

⁶ Є. Бачинський, *Мої зустрічі та силуети українських малярів і різьбарів на чужині. Спомини старого емігранта за роки 1908–1950* [в:] „Нові дні”, вересень, 1952, с. 20.

Софія Сегно взяла активну участь у колективній акції – створенні 18 творів темперного малярства, що експонувалися на виставці у Салоні Незалежних у квітні 1910 року під гаслом „Renovation de l'art Bizantine”. У каталозі *Salon des independents* під номерами 4678–4683 значаться твори художниці *Іділія, Голова жінки, Пейзаж та Дівчинка*⁷.

Відомий мистецький критик Гійом Аполінер „ґрунтовно проаналізував творчі експерименти молодшої групи, вказуючи на оригінальність ідей та творчих пошуків”⁸. Групу „неовізантистів” – М. Бойчука, М. Касперовича та С. Сегно, – що серед двох тисяч експонентів привернули увагу паризької богеми, було запрошено до „Міжнародного союзу мистців і письменників”⁹. „Вони не такі наївні, щоб вертатись до примітивів, – аналізує *Парі журнал*, – [...] вони знаменито продовжують напрямом старих іконописців, тільки ж їхні твори – сучасні”¹⁰.

Однак сталося так, що ця перша „школа Бойчука” проіснувала в часі доволі недовго і на піку свого визнання розсипалася через особисті життєві колізії – саме в Парижі Михайло Бойчук пережив своє перше велике кохання...

Як писала у спогадах молодша сестра С. Налепінської – Ганна Налепінська-Печарковська, „Софія Сегно була найкрасивіша дівчина, яку я бачила в житті..., мала в собі щось від прерафаелівської Мадонни..., а очі були рисунка Джотто”¹¹. Ясна річ, що така красуня не могла пройти повз увагу двадцятивосьмилітнього Михайла Бойчука, який зумів зачарувати дівчину.

Молода польська аристократка Софія Сегно „була закохана в нього (М. Бойчука) до неприємності, і він в неї теж, тільки він був геніальний – і [...] мистецтво було для нього важливішим”, – із сумом згадує минуле Г. Налепінська-Печарковська.

Щоб уникнути світського скандалу (а до Петербургу вже докотились плітки про те, що панна Сегно живе „на віру” з якимось богемним малярем – але, о Боже!!! – польська шляхтянка і католичка разом з галицьким русином – хлопом і уніатом!!!), брат Софії – Генріх Сегно, „піонер льотництва” Росії та Польщі, їде до Парижу, щоб викликати винуватця на дуель. Бойчук зі сміхом відкинув рукавичку: „Любов ще нікого не осоромила! Дурні шляхетські видумки...”¹². Після з’ясування „джентльменських” стосунків з Бойчуком, Г. Сегно забрав екзальтовану панночку до Петербурга.

⁷ H. Bartnicka-Gorska, J. Szczepinska-Tramer, *W poszukiwaniu światła, kształtu i barw. Artysty polscy wystawiający na Salonach paryskich w latach 1884–1960*, Warszawa 2005, s. 48.

⁸ Я. Кравченко, *Школа Михайла Бойчука. Тридцять сім імен*, Київ 2010, с. 16.

⁹ Є. Бачинський, *Мої зустрічі та силуети...*, *Op. cit.*, с. 20.

¹⁰ Я. Кравченко, *Школа Михайла Бойчука. Тридцять сім імен*, Київ 2010, с. 228.

¹¹ Тут і далі цитуємо за: Д. Горбачов, *Листи – спогади Ганни Печарковської про Бойчука і бойчукістів* [в:] „Київська старовина”, № 6, 1999, с. 134–146.

¹² *Ibidem*, с. 144.

„Так і закінчилась її кар’єра художниці”, – підсумовує Г. Налепінська-Печарковська¹³. У 1911 році родина видала дівчину заможного промисловця Т. Ліпінського, який, переїхавши до Польщі, багато років працював директором банку у Варшаві.

Уже в Києві 1919 року Михайло Бойчук захоплено описував свою першу симпатію: „...Яка в неї була шия! Тільки Джіотто малював такі. Лебедина..., а яка посадка тієї шиї, які очі... Джіотто, Чімабуе...”¹⁴. Ці риси бачимо й у *Жіночому портреті* 1909 року.

До малярської праці Софія Сегно-Ліпінська більше не поверталася. Оточена внуками і правнуками, доживала віку у Варшаві, зрідка спілкуючись з позо-сталими у Польщі колежанками-„бойчукістками”.

Як згадує Г. Налепінська-Печарковська, „я зустрілась з нею у Варшаві декілька років тому. Було їй біля 90. Я запитала: «Пані Зосю, Ви інколи малюєте?». – Вона помовчала і сказала: «Так, інколи, коли ніхто не бачить. Але тепер я вже інакше малюю, ніколи і ні з ким не розмовляю про минуле і майже зовсім викреслила його з пам’яті»»¹⁵.

І все ж протягом десятиліть Софія Сегно зберегла згадку про „шалене кохання” днів паризької молодості та щиро-наївну творчість під керівництвом улюбленого Вчителя¹⁶.

LITERATURA / REFERENCES

- Білокінь С., *Бойчук та його школа*, Київ 2017, с. 20–26. [Bilokin' S., *Bojčuk ta jogo škola*, Kiïv 2017, s. 20–26.]
- Горбачов Д., *Листи-спогоди Ганни Печарковської про Бойчука і бойчукістів* [в:] „Київська старовина”, №6, 1999, с. 133–150. [Gorbačov D., *Listi-spogadi Ganni Pečarkovs'koï pro Bojčuka i bojčukistiv* [v:] „Kiïvs'ka starovina”, №6, 1999, s. 133–150.]
- Кравченко Я., *Біля джерел європейського авангарду: українська група „Renovation Bizantine” в Парижі* [в:] „Образотворче мистецтво”, №1, 2005, с. 59–61. [Kravčenko Â., *Bilâ džerel êvropejs'kogo avangardu: ukraïns'ka grupa „Renovation Bizantine” v Pariži* [v:] „Obrazotvorče mistectvo”, №1, 2005, с. 59–61.]

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, с. 143.

¹⁵ *Ibidem*, с. 144.

¹⁶ Історик мистецтва Олена Ріпко у праці *У пошуках страченого минулого* подає дату смерті Софії Сегно – „після 1971 р.” (с. 273). Однак у листі від 14.01.1989 року до київського мистецтвознавця Дмитра Горбачова сестра С. Налепінської-Бойчук – Ганна Налепінська-Печарковська – згадує: „Я зустрілася з нею [Софією Сегно-Ліпінською. – Я. К.] у Варшаві декілька років тому. Було їй біля 90” (с. 144). Отже, правдоподібною може бути версія про смерть художниці на початку 1980-х років.

- Кравченко Я., *Паризька школа неовізантизму Михайла Бойчука у творчості Софії Бодуен де Куртене (До 130-ліття від дня народження)* [в:] „*Studia Ukrainica Varsoviensia*”, т. 6, Warszawa 2018, с. 367–371. [Kravčenko Â., *Pariz'ka škola neovizantizmu Mihajla Bojčuka u tvorčosti Sofii Boduen de Kurtene (Do 130-littâ vîd dnâ narodžennâ)* [v:] „*Studia Ukrainica Varsoviensia*”, т. 6, Warszawa 2018, s. 367–371.]
- Кравченко Я., *Неовізантійські традиції у творчості Гелени-Марії Шрамм – художниці-бойчукістки з польсько-українського пограниччя* [в:] „*Studia Ukrainica Varsoviensia*”, т. 11, Warszawa 2021, с. 109–119. [Kravčenko Â., *Neovizantijs'ki tradicii u tvorčosti Geleni-Marii Šramm – hudožnici-bojčukistki z pol's'ko-ukraïns'kogo pograniččâ* [v:] „*Studia Ukrainica Varsoviensia*”, т. 11, Warszawa 2021, s. 109–119.]
- Кравченко Я., *Софія Налепінська-Бойчук: від Лодзі до Києва – шлях, довжиною в життя* [в:] „*Studia Ukrainica Varsoviensia*”, т. 1, Warszawa 2013, с. 371–381. [Kravčenko Â., *Sofiâ Nalepîns'ka-Bojčuk: vîd Lodzi do Kiêva – šlâh, dovžinou v žittâ* [v:] „*Studia Ukrainica Varsoviensia*”, т. 1, Warszawa 2013, s. 371–381.]
- Кравченко Я., *Школа Михайла Бойчука. Тридцять сім імен*, Київ 2010. [Kravčenko Â., *Škola Mihajla Bojčuka. Tridcât' sim imen*, Kiïv 2010.]
- Ріпко О., *У пошуках страченого минулого*, Львів 1996. [Ripko O., *U pošukah stračenogo minulogo*, L'viv 1996.]
- Сусак В., *Українські мистці Парижа. 1900–1939*, Київ 2010. [Susak V., *Ukrain's'ki mistci Pariža. 1900–1939*, Kiïv 2010.]
- Bartnicka-Górska H., Szczepińska-Tramer J., *W poszukiwaniu światła, kształtu i barw. Artyści polscy wystawiający na Salonach paryskich w latach 1884–1960*, Warszawa 2005.
- Luba I., *W stronie ikony – mistycyzm czy stylizacja? „Bizantyzm” w malarstwie polskim lat 1910–1940* [w:] „*Biuletyn Historii Sztuki*”, №3–4, 2000, s. 545–571.
- Nalepińska-Pieczarkowska H., *Tadeusz Nalepiński na tle rodziny. Wspomnienie*. Twórczość, №11, 1988, s.76–90.

Перелік ілюстрацій:

1. Софія Сегно. Фото. Париж, 1910. Архів автора.
2. Парадний вхід до будинку по вул. Кампань Прем'єр, 9 у Парижі. Архів автора.
3. Школа Михайла Бойчука в Парижі. Стоять (зліва направо): Гелена Шрамм, Микола Касперович; сидять: Тадеуш Налепінський, Софія Бодуен де Куртене, Софія Налепінська, Софія Сегно, Яніна Леваковська, Михайло Бойчук. Фото. Париж, 1910. Архів автора.
4. Кімната-майстерня Михайла Бойчука по вул. Кампань Прем'єр, 9 у Парижі. Перший ряд – Антоні Бушек, Софія Сегно, Михайло Бойчук, Софія Бодуен де Куртене, Софія Налепінська. Фото. Париж, 1910. Архів Центру документації сакрального мистецтва Жешівського Університету.
5. Михайло Бойчук. Графічне оформлення збірки поезій Т. Налепінського *Хрест*. Краків, 1910.

6. Софія Сегно. *Голова жінки*. Дошка, левкас, темпера (?). 1910. Фоторепродукція. Див.: Білокінь С., *Бойчук та його школа*, с. 24.
7. *Каталог Салону Незалежних*. Париж, 1910. Фоторепродукція.
8. Михайло Бойчук. *Портрет жінки (Софія Сегно?)*. Париж, 1909. Фоторепродукція.
9. *Ганна Налепинська-Печарковська*. Фото. Варшава, 1970. Архів автора.
10. Михайло Бойчук. *Автопортрет із песиком*. Папір, олівець. 1910. ЛНГМ ім. Б. Возницького.

Кравченко Ярослав – кандидат мистецтвознавства, доктор філософії з мистецтвознавства. Професор кафедри історії та теорії мистецтва Львівської національної академії мистецтв. Член Національної спілки художників України. Заслужений діяч мистецтв України. Сфера зацікавлень – українське образотворче мистецтво к. XIX–XX ст., зокрема Українське Відродження 1920–30-х років та українсько-польські культурно-мистецькі зв'язки к. XIX–XX ст. Опублікував понад 450 статей. Автор монографій – *Школа Михайла Бойчука*. Охрім Кравченко *Художник і час* (2005, друге, доповнене видання 2019), *Школа Михайла Бойчука*. *Тридцять сім імен* (2010), *Михайло Бойчук*. *Альбом-каталог збережених творів* (2010), *Наполеон Орда і Україна* (2014), *Тимофій Бойчук* (2017).

1. Софія Сегно. Фото. Париж, 1910.
Архів автора.

2. Парадний вхід до
будинку по вул. Кампань
Прем'єр, 9 у Парижі.
Архів автора.

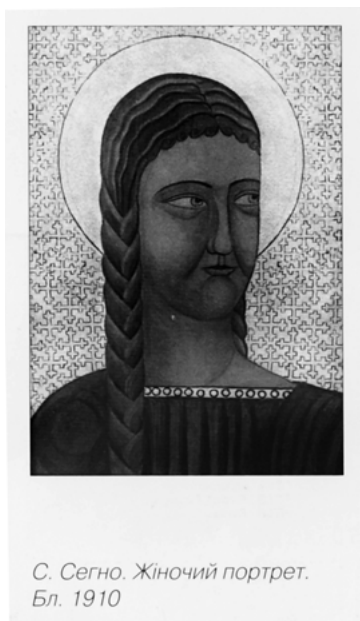
3. Школа Михайла Бойчука в Парижі. Стоять (зліва направо): Гелена Шрамм, Микола Касперович; сидять: Тадеуш Налепінський, Софія Бодуен де Куртене, Софія Налепінська, Софія Сегно, Яніна Леваковська, Михайло Бойчук. Фото. Париж, 1910. Архів автора.

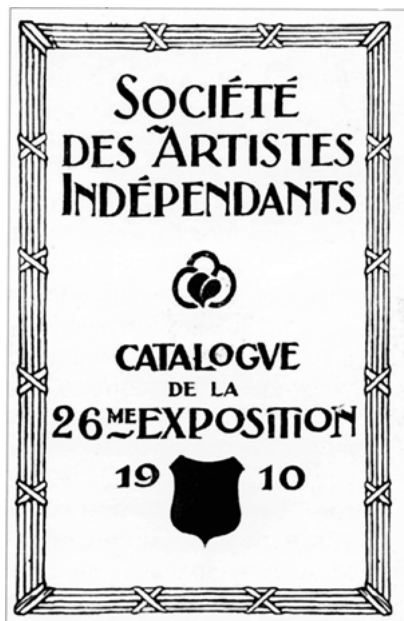
4. Кімната-майстерня Михайла Бойчука по вул. Кампань Прем'єр, 9 у Парижі. Перший ряд – Антоні Бушек, Софія Сегно, Михайло Бойчук, Софія Бодуен де Куртене, Софія Налепінська. Фото. Париж, 1910. Архів Центру документації сакрального мистецтва Жешівського Університету.

5. Михайло Бойчук. Графічне оформлення збірки поезій Т. Налепінського *Хрест*. Краків, 1910.

6. Софія Сегно. Голова жінки. Дошка, левкас, темпера (?). 1910. Фоторепродукція. Див.: Білокінь С., Бойчук та його школа, с. 24.

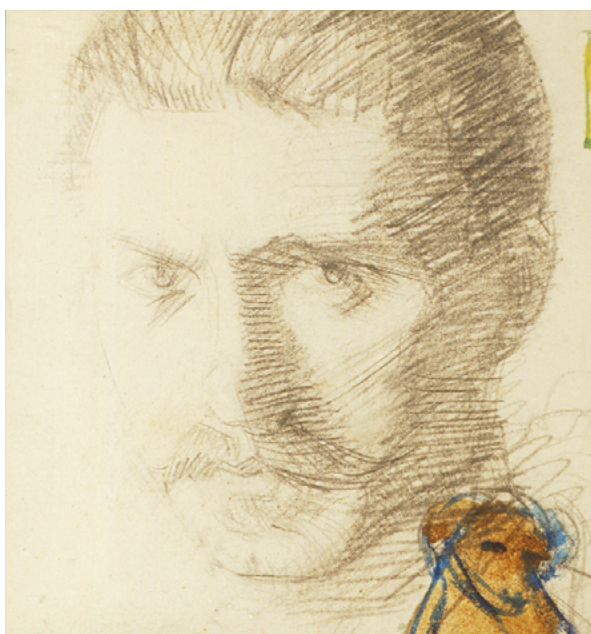
7. Каталог Салону Незалежних. Париж, 1910. Фоторепродукція.

8. Михайло Бойчук. *Портрет жінки (Софія Сегно?)*. Париж, 1909. Фоторепродукція.

9. Ганна Налепинська-Печарковська. Фото. Варшава, 1970. Архів автора.

10. Михайло Бойчук. *Автопортрет із песиком*. Папір, олівець. 1910. ЛНГМ ім. Б. Возницького.